

В.В. Москаленко

**КУЛЬТУРНО-ДІЯЛЬНІСНА КОНЦЕПЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ
(РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДОСЯГНЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ)**

Москаленко В.В. Культурно-діяльнісна концепція дослідження особистості (ретроспективний аналіз досягнень української культурологічної школи). В статті систематизовано основні теоретичні положення про зміст і сутність принципів культурно-діяльнісної концепції як методології дослідження особистості, проаналізовано її основні категорії. Визначено місце культурно-діяльнісної теорії у системі неklasичної парадигми дослідження особистості. Акцентовано увагу на досягнення української культурологічної школи у напрямку розробки культурно-діяльнісної концепції особистості.

Показано, що з позицій культурно-діяльнісної концепції як неklasичної парадигми дослідження особистості розв'язується парадокс, що існував сторіччями у класичній науці, між особистістю як одиничним та спільнотою як всезагальним. Цей парадокс розв'язується завдяки тому, що культурно-діяльнісна методологія спрямовує дослідження особистості на зміщення акцентів з опису зовнішнього середовища людини та характеристик її духовного світу на аналіз системи культурно-історичних відносин, з якою людина вступає у взаємодію, утворюючи особливу онтологічну реальність, в якій вона є системоутворчим фактором.

Ключові слова: особистість, неklasична парадигма, культурно-діяльнісна концепція, система форм культури, формотворення людини, відношення «людина – світ», світ людини, система категорій дослідження.

Москаленко В.В. Культурно-деятельностная концепция исследования личности (ретроспективный анализ достижений украинской культурологической школы). В статье обобщены основные теоретические положения о содержании и сущности принципов культурно-деятельностной концепции как методологии исследования личности, проанализированы основные её категории. Определено место культурно-деятельностной концепции в системе неклассической парадигмы исследования личности. Акцентируется внимание на достижениях украинской культурологической школы в направлении разработки культурно-деятельностной концепции личности. Показано, что с позиций культурно-деятельностного подхода как неклассической парадигмы исследования личности разрешается существовавший столетиями в классической науке парадокс между личностью как единичным и сообществом как всеобщим. Этот парадокс разрешается благодаря направленности культурно-деятельностной методологии на смещение акцентов из описания внешней среды человека и характеристик его духовного мира на анализ системы культурно-исторических отношений, с которой человек вступает во взаимоотношения, образуя особенную онтологическую реальность, в которой он является системообразующим фактором.

Ключевые слова: личность, неклассическая парадигма, культурно-деятельностная концепция, система форм культуры, формообразование человека, отношение «человек – мир», мир человека, система категорий исследования.

Постановка проблеми. В сучасному суспільстві інтерес до проблеми особистості людини є настільки великим, що практично всі гуманітарні науки звертаються до цього предмету дослідження. Особистість є носієм і суб'єктом суспільних відносин. Взаємодіючи з іншими людьми, вона впливає на утворення чисельних форм суспільної діяльності і поведінки, визначаючи історичні особливості цілісної системи суспільства. Ось чому можна стверджувати, що особистісні якості реальних людей, які виявляються в їх взаємодії, визначають шляхи розвитку суспільства. У зв'язку з цим проблема особистості набуває не тільки теоретичного, але й практичного значення. Цим пояснюється її актуальність.

Сучасна психологія є строкатою картиною різноманітних концепцій і теорій особистості. Для проведення змістовного аналізу різнорідних теорій і концепцій, пошуку ідей, якими одна теорія або концепція може вдало доповнити іншу, для зіставлення понятійних систем, що використовуються різними теоріями, потрібне методологічне знання. Методологія дослідження психологічних знань виконує такі основні функції: забезпечує правильність постановки проблеми (за формою і за змістом), дає засоби для вирішення вже поставлених завдань і покращує організаційний бік досліджень. Цим пояснюється актуальність дослідження методологічних принципів дослідження психології особистості. Психологія особистості, визначаючи уявлення людини про себе, свій внутрішній світ, мотиви, вчинки, має набагато більший людинотворчий потенціал, ніж інші науки. Саме тому психологія як наука особливо потребує засобів, що дозволяють оцінити, наскільки адекватні її методи і наскільки правильні шляхи її розвитку. Цим визначається актуальність дослідження основних методологічних принципів наукових підходів у дослідженні психології особистості.

Системи наукових принципів, які є характерними для певної методології, змінюються з часом. Це пов'язано з розвитком суспільства і науки, боротьбою і співдружністю теорій, зміною парадигм. Історія науки характеризується багатоманітністю методів дослідження, що сприяє отриманню великої кількості знань. На рубежі ХХ та ХХІ століть панівною науковою парадигмою дослідження особистості стала неklasична методологія. Про неklasичну парадигму дослідження психологічних феноменів написано немало [1; 2; 12; 13; 14; 15; 16]. Проте з метою встановлення нового зворотного зв'язку з вітчизняною історією, ми вважаємо за потрібне наголосити на величезному внеску у неklasичну психологічну парадигму вітчизняної культурно-історичної школи, зокрема розробкою культурно-діяльничої концепції особистості. Саме ця обставина зумовила нашу увагу до визначеної теми статті.

Аналіз останніх публікацій. Особливістю досліджень особистості в рамках культурно-діяльничого підходу є те, що різні наукові дисципліни, які займаються цим питанням, не дивлячись на відмінність задач, які ними вирішуються, виявляються сумісними в тому плані, що в центрі їх уваги опиняється одна й та ж сама проблема – це діяльність людини зі засвоєння культури. Традиції такого розглядання особистості закладено німецькою класичною філософією у 18 сторіччі (Г. Гегель, Е. Кант, Й. Фихте та ін.) і далі продовжуються у філософських школах, в яких досліджується регулятивна функція цінностей у діяльності особистості (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт, Е. Кассіпер). В цих концепціях аналізується той аспект проблеми особистості, в якому об'єктивні і суб'єктивні умови її формування виявляються, по-перше, комплексно, а, по-друге, як ті форми включення індивідів у діяльничне освоєння культури, які формують соціальні

якості людини. Теза про формування особистості в предметній діяльності, яка опосередкована культурою суспільства в її історичному розвитку, знайшла розвиток також у роботах С.Л. Виготського, А.Р. Лурії, С.Л. Рубінштейна, О.М. Леонтьєва та ін. Ними було обґрунтовано принципи культурно-історичної теорії, згідно з якими вони розглядали становлення людини, розвиток її особистісних якостей. Найбільше в цьому плані зроблено українською світоглядно-антропологічною школою, засновником якої був визнаний в Україні та поза її межами видатний філософ-вчений В.І. Шинкарук (1928-2001). Плеяда зіркових дослідників цієї школи (Є. Бистрицький, І Бичко, В. Іванов, П. Копнін, М. Попович, В. Табачковський, М. Тарасенко, О. Яценко та ін.) зробили потужний внесок у розвиток гуманістичного напрямку світової науки, який був високо оціненим вітчизняним та зарубіжним науковим співтовариством. Науковий спадок цих видатних людей ще не до кінця вивчено та оцінено, тому ми вважаємо за потрібне внести хоча б якусь лепту у цю прогалину історії української науки.

Формулювання мети і завдань статті. *Мета:* систематизація основних теоретичних положень про зміст і сутність принципів культурно-діяльній концепції як методології дослідження особистості. *Об'єкт дослідження* – психологія особистості. *Предмет* – особливості дослідження особистості з позицій культурно-діяльній концепції. *Завдання:*

1. Визначити місце культурно-діяльній концепції у системі неklasичної парадигми дослідження особистості.

2. Проаналізувати зміст та сутність основних теоретичних принципів культурно-діяльній концепції особистості, виділивши окремо розробки науковців київської культурологічної школи.

3. Визначити основні категорії культурно-діяльній концепції особистості.

Виклад результатів дослідження. *Культурно-діяльній концепція як складова неklasичної методології дослідження особистості.* Можна погодитись з О.Г. Асмоловим, що у XXI-го століття існує шанс увійти в історію та методологію науки під ім'ям віку «неklasичної раціональності» [1, с. 14]. З позицій неklasичної психології особистість розглядається «як мікрокосм, що за своїми масштабами, інтенціями, потенціями, а також прихованими таємницями не поступається, а в чомусь навіть переважає великий Космос, несучи в собі його образ» [15, с. 5] Сьогодні ми стикаємось із тим, що характерні для неklasичної психології категорії та принципи все більше застосовуються у різних сучасних дослідженнях особистості. Якщо класична психологія акцентує увагу на якісній своєрідності людини як окремій сутності, що існує незалежно від того, пізнаємо ми її чи ні, то в ракурсі неklasичної парадигми людина є невід'ємним компонентом різних об'єктів пізнання, бо сучасна наука являє собою «людиновимірну систему, яка історично саморозвивається» [14] Якщо з точки зору класичної психології людина може бути пізною у її власних законах, а отже сформована, вдосконалена й розвинута у відповідності до зразка, то неklasична психологія знімає абсолютизацію антропоцентризму, звертається до синергетичної парадигми, наголошує на багатовимірності особистості, стверджує такий спосіб пошуку наукової істини, що безпосередньо сполучений з гуманістичними цінностями. Якщо свій предметний інтерес класична психологія зосереджує на найбільш «простих» проявах психічного, а саме на функції відображення, то неklasична парадигма бачить картину світу, яка формується на основі категорій нестабільності, нерівноваженості, невизначеності. Отже, неklasична

методологія «починається там і тоді, де і коли руйнуються тотальність і уніфікація, строгий детермінізм і нормативність та дедалі гучніше заявляють про себе поліваріатив, багатоальтернативний «сценарний» підхід, установка на індивідуацію» [15, с. 266]. З позицій неklasичної парадигми можна пояснити особливості відношення «особистість–суспільство», яке в ракурсі каузально- лінійного класичного детермінізму виглядає як парадокс (індивід у суспільстві, чи суспільство в індивіді?). Співвідношення індивідуального і соціального в системі «особистість–спільнота» розглядається в неklasичній парадигмі за аналогією особистості з тією мікроскопічною часткою, яку М.А. Марков назвав «фрідмон». Сутність фрідмона у тому, що елемент – мікроскопічна частинка може вміщувати в собі цілі галактики. Що ж тоді відбувається? Елемент, коли в ньому закручуються інші світи, змінює вимірність цих світів і, по суті, починає наділятися більшим числом вимірів, ніж тривимірний простір і одновимірний час. Саме з таких позицій розглядає механізм становлення особистості Л.С. Виготський у своїх роботах з Вростання, в яких він показує, як соціальний світ скручується, змінює розмірність, набуває хронотопу, перетворюючись у внутрішній світ. Механізм скручування полягає у феномені аглютинації. Коли Л.С. Виготський говорить про інтеріоризацію, в процесі якої відбувається трансформація світів, то за вростанням, скручуванням, інтеріоризацією стоїть народження нових реальностей. Унікальність аглютинації полягає в тому, що кожен з нас напханий всесвітами, які скручуються із соціального світу, а потім «хлинуть потоком у цей світ, породжуючи нові світи» (Дж. Брунер).

Відкриттям Л.С. Виготського, яке пов'язано з розробкою ним культурно-діяльничої концепції особистості, є поняття зони найближчого розвитку. Зона найближчого розвитку – логічний наслідок закону становлення вищих психічних функцій, які формуються спочатку в сумісній діяльності, у співпраці з іншими людьми і настирливо стають внутрішніми психічними процесами суб'єкта. Л.С. Виготський формулює «загальний закон культурного розвитку» так: «Всяка функція в культурному... розвитку дитини з'являється на сцену двічі, в двох планах, спочатку – соціальному, потім – психологічному; спочатку між людьми, як категорія інтерпсихічна, а потім всередині дитини, як категорія інтрапсихічна... Перехід ззовні всередину трансформує сам процес, змінює його структуру і функції. За всіма вищими функціями, їх відношеннями генетично стоять соціальні відношення, реальні відношення людей» [4, с. 145]. Л.С. Виготський розкручує ідею розвитку психічних феноменів, який відбувається тільки в спілкуванні. Ситуація «пра-ми» задає людині засоби психічної організації, робить його людиною культурно-історичною. Отже, проголошувалось, що невід'ємною і обов'язковою частиною дослідження процесу формування особистості є вивчення оточуючої соціальної практики. Практична діяльність як одне з основних положень культурно-історичної теорії полягає в тому, що розуміння і аналіз психічних функцій людини повинно ґрунтуватись на її повсякденній діяльності. Саме в предметній діяльності люди освоюють ідеальний і матеріальний історично-культурний досвід попередніх поколінь.

З положень культурно-історичної теорії, у джерел якої стоїть постать Л.С. Виготського, випливає, що історичне накопичення артефактів, а також їх включення в діяльність означає соціальну природу людського буття. Формулюючи «загальний закон культурного розвитку», Л.С. Виготський стверджував, що всі засоби культурної поведінки (артефакти) за своєю сутністю є соціальними. Вони також соціальні за походженням і розвитком. Розвиток – це процес формування особистості, який здійснюється через

виникнення на кожному етапі нових якостей, специфічних для людини і підготовлених всім попереднім ходом історії, але не існуючих у готовому вигляді на більш ранніх етапах. У людини немає вроджених форм поведінки в середовищі. Її розвиток відбувається через присвоєння форм і способів діяльності, які вироблені історією людства (культурою).

Положення про розвиток особистості через засвоєння історичних форм культурної поведінки є одним із важливих положень культурно-діяльничої концепції. В ньому зміщуються акценти з опису зовнішнього середовища людини та характеристик її духовного світу на визначення системи формотворень людини. Ця система являє собою певну сукупність культурних форм, яку повинен послідовно засвоїти індивід завдяки своїй діяльності протягом свого життя, сформувавши необхідні якості, що дають йому можливість включитись у життя суспільства.

Культура як формотворення людини – головна теза культурно-діяльничої теорії особистості в українській науці. Розуміння сутності культури як формотворення людини знайшло найбільш переконливе обґрунтування в роботах вчених Київської школи філософів культурологічного напрямку (В. Шинкарук, В. Іванов, В. Табачковський та ін.), які здійснені в рамках діяльничої концепції культури. Автори цієї концепції розглядають культуру як найважливіший фактор становлення людини і особистості, підкреслюючи, що не тільки неможливо зрозуміти процес формування особистості, не пов'язуючи його з культурою, але й – деякі суттєві особливості культури, які виявляються тільки в цьому аспекті їх дослідження. Зокрема, культура виявляється як система форм, що акумулює в конкретно-історичній діяльності людей всезагальні способи діяльності і спілкування, являючись таким чином, системою формотворення людини, забезпечуючи становлення людської особистості.

В. Іванов в своїх працях дає розгорнутий аналіз того, як певна історична форма культури творить людину. Він наголошував, що культура суспільства – це досвід людства, в якому фіксуються результати діяльності людей в узагальненому, сутнісному значенні. Цей досвід об'єктивовано, опредметнено як у предметно-речових формах, так і у формах соціальних відносин, видах спілкування, способах діяльності. В реальності людина існує в двох сферах: речовому світі і духовному. Речовий світ – це предмети або продукти діяльності людини, в яких об'єктивовано психічні особливості, що визначають ступінь розвинутої самої людини. Духовний світ – це психічні особливості людини, в яких репрезентовано її речовий світ. Речовий і духовний світи людини існують в єдності і суперечності, в результаті розв'язання якої забезпечується рух історії і розвиток людини. Разом ці два світи складають світ людини, або культуру, яка віддзеркалює ступінь розвитку людства і самої людини. Кращі досягнення людства, що акумульовано в культурі суспільства, передаються від покоління до покоління від однієї людини до іншої людини в процесі соціалізації. Людська діяльність перетворює не тільки оточуючий світ, але й самих її учасників. Іншими словами, в процесі своєї соціальної діяльності люди творять один одного. Цей процес, що безперервно відбувається в суспільному житті, описується поняттям «культура». На основі засвоєння людиною культури суспільства формується культура особистості, яка є особистісним світом людини, в якому віддзеркалюється ступінь її психічного розвитку.

Відношення «людина – світ» як системотворчий принцип культурно-діяльничої концепції особистості. Не дивлячись на те, що автори культурно-діяльничої концепції особистості аналізують різні сторони виявлення діяльничої сутності

людини (минулий досвід та механізми його засвоєння, цілеспрямованість на майбутнє та реалізація його у свободі вибору тощо), майже всі вони у своїх дослідженнях дотримуються парадигми «Людина–Світ», відповідно з якою Людину потрібно розглядати у єдності з її Світом. Людина протистоїть зовнішній реальності не як чиста свідомість або ізольований індивід, а як організована спільнота, по відношенню до якої факти «індивідуальної психіки» виявляються підпорядкованими і похідними. Точний термін для позначення зв'язку людини і світу знайшли дослідники «первісної свідомості» [7]. Зокрема, Леві-Брюль говорить про «співпричетність» людей природній та соціальній дійсності (наприклад, вираженій у колективних уявленнях архаїчних культур). Співпричетність людини своєму життєвому світу є універсальною, і уявлення світу (образ світу) є основою пізнання світу людиною в філогенезі і онтогенезі. Отже, створення людської реальності, яка існує в єдності суб'єкта і об'єкта, відбувається безпосередньо в людських взаємовідносинах, у взаємодії «Я» з «Іншими». Тому сутнісні властивості індивіда базуються на його формах життєдіяльності і відносинах з Іншими. Свою соціальність людина не отримує у подарунок від Природи, а формує її в надрах інтеріндивідуальної взаємодії, яка організується як система культурно-історичних відносин. Історія цих відносин є історією самої людини, шляхом її саморозвитку.

Проблема співвідношення людини і світу розроблялась багатьма вченими, які обґрунтували принцип, згідно з яким людина і світ вступають у взаємодію, утворюють особливу онтологічну реальність, бо людина «продовжена у світі». Головна особливість світу полягає в тім, що його завжди віднесено суб'єктові, всі його елементи співвідносяться з цілеспрямованою діяльністю суб'єкта. Життєвий світ людини – це її суб'єктивний світ. Ця позиція особливо яскраво відображена у екзистенціальній філософії і психології, де поняття «світ» є ключовим. Сутність людини в теоріях екзистенціалізму трактується як «існування-людини-в-світі». Світ тут – це просторово-часовий континуум особистісного становлення. Це не простір в його фізичному розумінні. Це, скоріше, час існування – становлення єдиної субстанції (Я в світі, світ в мені, Я-це і є Світ, а Світ – це просто моє життя). З цього випливає, що світ – це є відносини людини. Людина не відображає, а інтерпретує, і не присвоює світ, вона його формує. Світ людини – це відображені, трансформовані світи інших людей. Екзистенціальна традиція виділяє три форми світу: «світ Я», «світ Іншого», «світ відносин Я і Інший». Людське життя отримує смисл тільки тоді, коли воно відбувається «перед лицем Іншого». Вплив Іншого стимулює розвиток соціальних властивостей, які притаманні тільки людині, вплив Іншого – найголовніший фактор розвитку особистості. У роботах сучасних вітчизняних психологів (Ф.Є. Василюк, Л.Я. Дорфман, А.У. Хараш) спостерігається тенденція розширення меж життєвих відносин, які входять в структуру категорії «Світ» (відносини людини з природою, культурою), що дозволяє розширити межі уявлень про сферу свідомості людини як відносно самостійне психологічне явище, пов'язане зі взаємодією людини і світу.

Модальність світу як людинотворча його характеристика. Модальність життєвого світу людини - це теж одна із важливих тез культурно-діяльничої теорії, на якій акцентували увагу дослідники київської культурологічної школи. Людина живе в світі. Вона може сприймати його, наділяючи об'єкти, що мають до нього відношення, різними цінностями і смислами. Надаючи об'єктам оточуючого світу значимість і смисл, людина немов би «виносить» частину себе, своєї сутності, своєї суб'єктності за межі себе самої у

світ, наділяючи «собою» його об'єкти. Предметний світ, який розглядається як об'єктні зв'язки, є амодальним. Тільки за умови виникнення суб'єкт-суб'єктних зв'язків і взаємодій виникають багатоманітні модальності, які змінюються від одного виду до іншого. Тому тільки такий світ, з яким вона пов'язана в єдину систему, може знайти відображення в її свідомості. Людина не вступає у взаємодію з об'єктами, яких вона не сприймає. Щоб успішно взаємодіяти з різними сторонами світу, людина повинна адекватно їх сприймати. Тому світ людини це є сформована нею відповідно з її цілями і потребами система культурно - історичних відносин, яка узгоджена з індивідом відповідно з його здібностями, практичними і духовними можливостями. Як писав В.П. Іванов, «Світ є предметною дійсністю (природною, суспільною і духовною), структурованою відносно практично - суспільного способу людського буття, яка перетворюється і організується суспільною людиною у об'єктивну умову власного розвитку... Світ – це не що інше, як «людський світ»..., його межі – у способі заданості людині, його умови буття – людське значення і смисл.» І далі: «Світ – це соціалізована предметна дійсність, будова якої підпорядкована суспільно – практичним закономірностям. Людський світ має свою архітектоніку, його організовано у світопорядок, який завжди орієнтовано на людину, будується навколо неї» [9, с. 32]. На модальності як характеристиці світу наголошував також С.Л. Рубінштейн, який в своїй монографії «Людина і світ» (1973), обґрунтовуючи принцип системного зв'язку людини зі світом, показав, що людина і світ – це єдина система, в якій людина є системотворчим компонентом. С.Л. Рубінштейн визначає поняття «світ» як сукупність речей і людей, в яку включається те, що відноситься до людини і до чого вона відноситься за своєю сутністю, що може бути для неї значимим, на що вона спрямована» [13]. З цього визначення випливає, що взаємодію людини і світу визначає параметр значимості. У свідомості суб'єкта життєвий світ опосередковується, трансформується через власну систему життєвих смислів, цінностей і ідеалів, норм і правил, що ним приймаються. Тому життєвий простір людини представлено у свідомості не тільки як відображене і засвоєне, але й як доповнене, а точніше «народжене», створене, сформоване самим суб'єктом відповідно з його життєвими принципами, цінностями й цілями.

Система категорій культурно-діяльній теорії як інструментальний апарат дослідження особистості. Введення поняття «світ людини» дозволяє значно розширити коло досліджуваних психічних явищ, які можуть ставати способами практичної орієнтації людини в оточуючому середовищі. З приводу цього В. Іванов пише, що спрощеним є висновок відносно того, що у виражених у словесній формі предметних поняттях і категоріях міститься лише уявлення про підмічені людиною схожі риси і особливості предметів та явищ, які спостерігаються. У дійсності ніхто не може сказати, скільки і яких властивостей з'єднано у змісті такого, наприклад, поняття, як «дерево», як і будь-якого іншого поняття і категорії. Бо зрозуміти – зовсім не означає побачити і помітити дещо особливо-відмінне. Щоб останнє побачити, потрібно уже мати в уявленні те інше, від чого перше відрізняється. Потрібно мати деяке уявлення про світ як внутрішньо розчленованої цілісності і помістити в цю сіть явищ новопридбаний предмет, щоб отримати всю його родовидову і індивідуальну специфікацію. Частина пізнається по цілому, одиничне – по загальному, індивід – по роду. Так само уявлення про світ, яке створено практикою суспільства і засвоєно індивідами, служить, подібно матриці або монтажній схемі, загальною основою змістовного розпізнавання предметних елементів світу як чарунок у загальній мережі [6, с. 19].

В світлі культурно-діяльнісної теорії виявляється важливим застосування також таких понять як «спосіб життя», «стиль життя особистості» (Л.В. Сохань), в яких на різних рівнях конкретності відображається єдність об'єктивного-суб'єктивного, зовнішнього-внутрішнього, соціально-загального і індивідуально-особливого у формуванні особистості. Найбільш широким за обсягом є поняття «світ людини», яке означає, що всі відносини людей і відносини речей інтегруються в особливий цілісний світопорядок, в якому людина є активним і смислотворчим началом. Це поняття конкретизується у понятті «культура», яке відображаючи людський світ в контексті історичного розвитку і з точки зору конкретних можливостей, здібностей, що має людина на певному історичному відрізку часу, відбиває момент конкретної-історичної зумовленості соціальної детермінації особистості. Ще більш конкретний рівень соціальної детермінації розвитку особистості відображено в категоріях «спосіб життя», «стиль життя особистості». Категорія «спосіб життя» виражає певну якість життєдіяльності, що визначає конкретний спосіб оволодіння індивідами культурою, особливості якої визначаються соціально-економічним рівнем соціуму. Поняття «стиль життя» утворюється на іншому рівні узагальнення, на рівні одиничного і індивідуального, і характеризує способи і форми життєдіяльності індивідів, які вибираються останніми в межах існуючої соціальної ситуації.

Побудована на засадах культурно-діяльнісного підходу система понять «світ людини», «культура», «спосіб життя», «стиль життя особистості» дозволяє глибше зрозуміти розвиток особистості і суспільства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі узагальнення основних теоретичних положень про зміст і сутність принципів культурно-діяльнісної концепції як методології дослідження особистості, визначено її місце у системі неklasичної парадигми дослідження особистості. Зокрема показано, що з позицій культурно-діяльнісної концепції як неklasичної парадигми дослідження особистості розв'язується парадокс між особистістю як одиничним та спільнотою як всезагальним, який існував сторіччя у класичній науці. Розв'язанню цього парадоксу сприяють наступні основні положення культурно-діяльнісної теорії як методології дослідження особистості:

1. Зміщення акцентів з опису зовнішнього середовища людини та характеристик її духовного світу на визначення системи форм культури, що акумулює в конкретно-історичній діяльності людей всезагальні способи діяльності і спілкування, являючись таким чином, системою формотворення людини, забезпечуючи становлення людської особистості.

2. Положення про розвиток особистості через засвоєння історичних форм культурної поведінки, яке спирається на парадигму «Людина-Світ», відповідно з якою Людину потрібно розглядати у єдності з її Світом. Людина протистоїть зовнішній реальності не як чиста свідомість або ізольований індивід, а як організована спільнота, по відношенню до якої факти «індивідуальної психіки» виявляються підпорядкованими і похідними.

3. Принцип розуміння особистості та її розвитку, згідно з яким людина і світ вступають у взаємодію, утворюють особливу онтологічну реальність, в якій людина є системотворчим фактором. Головна особливість світу полягає в тому, що його завжди віднесено суб'єктові, всі його елементи співвідносяться з цілеспрямованою діяльністю суб'єкта. Тому світ людини є сформованою нею відповідно з її цілями і потребами

системою культурно - історичних відносин, яка узгоджена з індивідом відповідно з його здібностями, практичними і духовними можливостями. З цього випливає, що взаємодію людини і світу визначає параметр значимості.

Побудована на засадах культурно-діяльнісного підходу система понять «світ людини», «культура», «спосіб життя», «стиль життя особистості», в яких на різних рівнях конкретності відображається єдність об'єктивного-суб'єктивного, зовнішнього-внутрішнього, соціально-загального і індивідуально-особливого у формуванні особистості дозволяє значно розширити коло досліджуваних психічних явищ, які можуть ставати способами практичної орієнтації людини в оточуючому середовищі а також глибше зрозуміти розвиток особистості і суспільства.

Перспектива подальших досліджень. Подальше дослідження проблеми вбачається у проведенні емпіричних досліджень з метою конкретизації теоретичних положень, що викладені у статті.

Список використаних джерел

1. Асмолов А.Г. По ту сторону сознания. Методологические проблемы неклассической психологии. Москва: Смысл, 2002. 480 с.
2. Брунер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации: пер с англ. И. Бабицкого. Москва: Прогресс. 1977. 411 с.
3. Василюк Ф.Е. Методологический анализ в психологии. Москва: МГППУ; Смысл, 2003. 240 с.
4. Выготский Л.С. История развития высших психических функций: в 6 т. / под ред. А.М. Матюшкина. Москва: Педагогика, 1983. Т. 3. Проблемы развития психики. 368 с.
5. Жизненный путь личности / под ред. Л.В. Сохань. Киев: Наукова думка, 1987. 281 с.
6. Иванов В.П. Человеческая деятельность – познание – искусство. Киев: Наукова думка. 1977. 250 с.
7. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное и природа в первобытном мышлении: пер. с фр. Б. Шаревской. Москва: ОГИЗ, 1937. 518 с.
8. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи. Москва: Наука, 1984. 444 с.
9. Мировоззренческая культура личности (Философские проблемы формирования). Киев: Наукова думка, 1986. 295 с.
10. Моляко В.О. Генетичні індикатори конструювання образів світу в сучасному інформаційному просторі. *Психологічні закономірності творчого сприймання інформаційних індикаторів реальності*: монографія / за ред. В.О. Моляко. Київ: Педагогічна думка, 2015. С. 10-40.
11. Москаленко В.В. Соціалізація особистості: монографія. Київ: Фенікс, 2013. 540 с.
12. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології: навч.-метод. посіб. Київ: Ніка-Центр, 2003. 204 с.
13. Рубинштейн С.Л. Человек и мир. Проблемы общей психологии. Москва: Педагогика, 1973. С. 255-285.
14. Стёпин В.С. Саморазвивающиеся системы и постнеклассическая рациональность. *Философские исследования*. 2003. № 8. С. 5-17.
15. Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретико-методологічні проблеми: навч. посіб. Київ: вид-во Нац. авіац.ун-ту «НАУ-друк», 2009. 288 с.
16. Шинкарук В. Методологічні засади філософських вчень про людину. *Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми*. Київ, 2000. С. 8-48.

17. Шинкарук В.И. Философия и мировоззрение. *Человек и мир человека. Категории «человек» и «мир» в системе научного мировоззрения.* / отв. ред. В.И. Шинкарук. Киев: Наукова думка, 1977. С. 7-26.
18. Шинкарук В.И., Яценко А.И. Гуманизм диалектико-материалистического мировоззрения. Киев: Политиздат Украины, 1984. 256 с.

References transliterated

1. Asmolov A.G. Po tu storonu soznaniya. Metodologicheskie problemy neklassicheskoy psihologii. Moskva: Smyisl, 2002. 480 s.
2. Bruner Dzh. Psihologiya poznaniya. Za predelami neposredstvennoy informatsii: per s angl. I. Babitskogo. Moskva: Progress. 1977. 411 s.
3. Vasilyuk F.E. Metodologicheskiy analiz v psihologii. Moskva: MGPPU; Smyisl, 2003. 240 s.
4. Vyigotskiy L.S. Istoriya razvitiya vysshih psicheskikh funktsiy: v 6 t. / pod red. A.M. Matyushkina. Moskva: Pedagogika, 1983. T. 3. Problemy razvitiya psihiki. 368 s.
5. Zhiznennyiy put lichnosti / pod red. L.V. Sohan. Kiev: Naukova dumka, 1987. 281 s.
6. Ivanov V.P. Chelovecheskaya deyatel'nost – poznanie – iskusstvo. Kiev: Naukova dumka. 1977. 250 s.
7. Levi-Bryul L. Sverh'estestvennoe i priroda v pervobyitnom myishlenii: per. s fr. B. Sharevskoy. Moskva: OGIZ, 1937. 518 s.
8. Lomov B.F. Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii. Moskva: Nauka, 1984. 444 s.
9. Mirovozzrencheskaya kultura lichnosti (Filosofskie problemy formirovaniya). Kiev: Naukova dumka, 1986. 295 s.
10. Moliako V.O. Henetychni indykatory konstruiuvannya obraziv svitu v suchasnomu informatsiinomu prostori. Psykholohichni zakonomirnosti tvorchoho sprymannia informatsiinykh indykatoriv realnosti: monohrafiia / za red. V.O. Moliako. Kyiv: Pedagogichna dumka, 2015. S. 10-40.
11. Moskalenko V.V. Sotsializatsiia osobystosti: monohrafiia. Kyiv: Feniks, 2013. 540 s.
12. Rybalka V.V. Metodolohichni pytannia naukovoï psykholohii: navch.-metod. posib. Kyiv: Nika-Tsentr, 2003. 204 s.
13. Rubinshteyn S.L. Chelovek i mir. Problemy obschey psihologii. Moskva: Pedagogika, 1973. S. 255-285.
14. Ctyopin V.S. Samorazvivayuschiesya sistemy i postneklassicheskaya ratsionalnost. Filosofskie issledovaniya. 2003. № 8. S. 5-17.
15. Tatenko V.O. Suchasna psykholohiia: teoretyko-metodolohichni problemy: navch. posib. Kyiv: vyd-vo Nats. aviats.un-tu «NAU-druk», 2009. 288 s.
16. Shynkaruk V. Metodolohichni zasady filosofskykh vchen pro liudynu. Filosofska antropolohiia: ekzystentsialni problemy. Kyiv, 2000. S. 8-48.
17. Shinkaruk V.I. Filosofiya i mirovozzrenie. Chelovek i mir cheloveka. Kategorii «chelovek» i «mir» v sisteme nauchnogo mirovozzreniya. / отв. ред. V.I. Shinkaruk. Kiev: Naukova dumka, 1977. S. 7-26.
18. Shinkaruk V.I., Yatsenko A.I. Gumanizm dialektiko-materialisticheskogo mirovozzreniya. Kiev: Politizdat Ukraini, 1984. 256 s.

Moskalenko V.V. The personality study cultural-activity conception (retrospective analysis of the Ukrainian culturological school achievements). The article, on the basis of main theoretical positions about cultural-activity conception's principles' content and essence generalization, determines its place in the system of non-classical research paradigm. In particular, it is shown that from the standpoint of cultural-activity conception as a personality research non-classical paradigm, the paradox between the personality as a single and the community as universal, which

has existed for centuries in classical science, is being solved. The following main points of cultural-activity theory as a methodology for personality research contribute to the solution of this paradox.

1. The shift of emphasis from the description of the external environment of man and the characteristics of his spiritual world to the determination of culture forms system, which accumulates in the specific historical activity of people universal ways of activity and communication, thus being the system of human formation, ensuring the development of the human personality.

2. Propositions on the personality development through the acquisition of cultural behavior historical forms, which is based on the "man - world" paradigm, according to which Man should be considered in unity with his World. Man opposes external reality not as a pure consciousness or isolated individual, but as an organized community, in relation to which the facts of the "individual psyche" are subordinate and derivative.

3. The principle of understanding the personality and its development as a principle according to which man and the world interact, form a special ontological reality, in which man is a system-forming factor. The main feature of the world is that it is always attributed to the subject; all its elements correlate with the purposeful activity of the subject. Therefore, the human world is a system of cultural and historical relations formed by a man in accordance with his goals and needs, which is concerted with the individual in accordance with his aptitudes, practical and spiritual abilities. It follows therefrom that the interaction of man and the world determines the parameter of significance.

Keywords: personality, non-classical paradigm, cultural-activity conception, culture forms system, human formation, "man-world" relation, human world, research categories system.